

Шилова Т. О.

аспірантка кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеського національного економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0255-9700>

Shilova Tamara

Odessa National Economics University

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В статті розглядається сутність капіталізації підприємства, яка є змістовною категорією в якій відображено практично стан підприємства на поточний момент та відзеркалено перспектива розвитку на перспективу. Основний напрямок зміни обсягів капіталізації розкривається як багатогранний механізм пошуку як внутрішніх так і зовнішніх ресурсів, виділяються найбільш вагомі джерела капіталізації та проводиться їх всебічна оцінка. Найбільш цікавими напрямками залучення ресурсів з метою поширення активів підприємства є інтелектуальні ресурси, які недостатньо досліджені і які є невичерпним джерелом капіталізації підприємства. Інтелектуальний капітал стає на думку автора джерелом в якому сконцентрована вся сукупність соціально-економічних відносин підприємства і потребує викриття першоджерела його зростання. Професійно-освітня підготовка робочої сили та залучення її у виробничо-технологічні відносини стає тим наріжним каменем, завдяки якому можна суттєво збільшити розмір власних активів. Тому в статті вказано, що вкладання власного капіталу у підготовку інтелектуального ресурсу стає вкрай важливим, однак такий напрямок використання капіталу є досить ризикованим і не дає швидкого збільшення власних ресурсів. Дослідження досвіду найбільш успішних підприємств свідчить, що пошук шляхів збільшення капіталізації вимагає розробки механізмів стимулювання праці не тільки за результатами виробництва, а і за результатами збільшення продуктів інтелектуальної праці – патенті, ліцензій, «ноу-хау» тощо. За таких джерел можливе суттєве зростання капіталізації підприємства та зміна технологічного базису підприємства на новітній інноваційно-інвестиційній основі. Договори купівлі-продажу ліцензій постають одними з найприбутковіших форм комерційних операцій за умов інноваційної розбудови економіки. Саме у зв'язку зі збільшенням значення внутрішньодержавного і міжнародного патентування більшість підприємств надають у своїй економічній політиці важливу роль системі патентно-ліцензійної роботи. Промислові підприємства ведуть безупинну боротьбу за придбання і впровадження технічних новинок, причому найбільша увага звертається на технічні новинки і винаходи, які охороняються патентами і в кінцевому результаті призводять до значної капіталізації підприємств.

Ключові слова: капіталізація підприємства, зовнішні та внутрішні джерела капіталізації, методи капіталізації, система оціночних показників капіталізації, ефективність капіталізації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічні відносини сьогодні характеризуються поглибленням економічної кризи та погіршенням становища українських підприємств на внутрішніх та світових ринках. Складність такого становища викликана багатьма соціально-економічними умовами, які склалися в українській економіці і які пов'язані в першу чергу із різким падінням капіталізації українських підприємств.

Сутність капіталізації, як економічної категорії є багатогранною та такою, що охоплює в собі всі сукупності господарських відносин з їх особливостями та складнощами в різних історичних умовах. Складність сучасного етапу розвитку виробничих відносин пояснюється в першу чергу значними погіршенням екологічних умов та обмеженістю природних ресурсів, що власне і призводить до погіршення стану навколишнього середовища.

Капіталізація підприємства розглядається як форма максимізації ринкових активів за рахунок різних джерел, сукупність яких в своїй єдності призводять до появи синергетичного ефекту і різкого зростання вартості власного капіталу. Визначення різних за своїми видами капіталів та можливостей їх об'єднання в цілісну сукупність, кінець-кінцем призводить до потужної капіталізації підприємств. Результатами порівняння різних джерел капіталізації слід вважати і визначення суттєвих змін у мотивах, принципах та методах капіталізації на сучасному етапі економічного розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Кількість робіт в яких розглядається проблема капіталізації в

останні роки збільшилася і такі роботи, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених заслуговують на повагу. Слід приділити увагу роботам таких авторів як В.Ф. Горячук [1, с. 270–278], який розглядає процес капіталізації на державному рівні і формулює систему капіталізації економіки країни і визначення такої системи, як ресурсом подальшого зростання економіки.

Козоріз М.А. в своїй ґрунтовній монографії [3, с. 272–283], досліджує методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання і визначає систематизуючі ознаки процесу капіталізації та формує класифікацію капіталізації за ознаками, принципами та методами її здійснення.

Пронько Л.М. розкриває сутність капіталізації [4, с. 84–88], встановлює її види та напрями здійснення, особливо в сучасних умовах. Оригінальність погляду на процес капіталізації автора полягає в обмеженості ресурсів на капіталізацію та поширення практики залучення різних джерел капіталізації.

Безгін К.С., Ушкальов В.В. [5, с. 3–7] зупиняються на особливостях поведінкової економіки, яку бачать у світі епістемічного повороту у трактуванні раціональності, зміст якої полягає у пошуку нових джерел економічного зростання на основі зменшення витрат у виробництві за рахунок новітніх технологій.

Васильців Т.Г., Лупак Р.Л. [6, с. 16–21] оцінюють стратегічні орієнтири політики імпортозаміщення в Україні та регіональні особливості та аспекти економічної безпеки держави. Така політика на думку авторів неможлива без принципової зміни джерел капіталізації і на яких формується нова стратегія економічного розвитку держави.

Особливої уваги заслуговує наукова праця Пустовойта О.В. [7, с. 44–47] в якій розкривається природа нематеріальних ресурсів економічного зростання, що без сумніву призводить до зміни маючих форм та інструментів капіталізації.

Сментина Н.В., Фіалковська А.А. [8, с. 49–54] орієнтуються на новітню технологію бенчмаркінгу у системі управління економічним розвитком об'єднаних територіальних громад, яка на їх погляд дозволить поєднати мету місцевих органів влади з метою суб'єктів господарювання на регіональному рівні, що дозволить посилити процес капіталізації на нижчому штабелі української економіки.

Мельник М.І. та Лещух І.В. [9, с. 70–75] вказують на міста, як центри економічної активності у вимірі інклюзивного розвитку, що трактується як сфера формування джерел капіталізації та оновлення базису процесу капіталізації.

Автор погоджується з поглядом Хаустова В.К. [10, с. 79–84], який вважає охорону прав інтелектуальної власності у глобальних процесах розвитку цифрової економіки найбільш вагомим механізмом захисту та джерелом зростання капіталізації в сучасних умовах. Вказана точка зору є найбільш привабливою та перспективною в питанні зростання капіталізації.

Брюховецька Н.Е. [10, с. 7–29] в монографії «Капіталізація підприємств: теорія і практика» дослідила розвиток теоретичних основ капіталізації, що є без сумніву важливим внеском в підходах визначення сутності капіталізації та методах її оцінки.

Гесць В.М., Гриценко А.А. та інші автори ґрунтовного наукового дослідження, результати якого викладено у монографії «Капіталізація економіки України» [9, с. 220], виклали свої погляди на сучасні процеси капіталізації української економіки та вказали на стратегічні пріоритети подальшого оновлення джерел капіталізації.

Всі наведені у статті наукові роботи розкривають різні боки процесу капіталізації, вказують на неосаяжність самого процесу та складність його дослідження в умовах погіршення економічного становища в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Капіталізацію розглядають як комплексну сукупність всієї теперішньої вартості капіталу, яка характеризується приростом капіталу за рахунок, в першу чергу, прибутку. Однак, існує багато інших джерел зростання капіталізації і ефективність залученого капіталу визначається методами та шляхами його формування та включення в процес капіталізації. В статті робиться спроба визначити найбільш привабливі та перспективні джерела капіталізації, до яких відноситься в першу чергу інтелектуальний капітал завдяки якому капіталізація зростає і призводить до перетворення частини доданої вартості в джерело залучення новітніх технологій і розбудові високотехнологічних процесів виробництва. На основі зростання матеріальних складових підприємства, зростає і реальна балансова вартість капіталу яка відбивається у зростанні курсової вартості акцій, що в кінцеву підсумку відображає зростання інтегрального показника – капіталізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності процесу капіталізації в умовах різкого обмеження наявних ресурсів викликаних кризою та пошук перманентних, найбільш перспективних джерел посилення процесу капіталізації з ціллю встановлення можливості їх залучення в систему виробничих відносин українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст такої фундаментальної категорії як «капіталізація» вимагає з'ясування питань, які стосуються підходів для дослідження процесів оцінки стану суб'єктів господарської діяльності. Протягом тривалого часу капіталізація тракту-

валася із різних точок зору. Зробимо короткий історичний екскурс щодо трактування сутності капіталізації. Автор виділяє чотири періоди у дослідженні і відображенні процесу капіталізації.

Перший період припадає на ранні етапи становлення економічної науки, приблизно XVII – початок XIX ст., коли капіталізація розглядалась як процес накопичення капіталу шляхом капіталізації прибутку, що в кінцевому етапі збільшувало обсяги виробництва і збільшувало ринкову вартість підприємств [4, с. 84–86].

В подальшому, на другому етапі, який припадає на кінець XIX – початок XX ст., процес капіталізації розглядається як процес накопичення вартості капіталу, який приносить і відповідну ставку відсотку, яка визначається продуктивністю самого капіталу та можливістю збільшувати саму ставку відсотку.

В подальшому процес капіталізації майже не досліджується до кінця XX ст., і тільки після бурхливого економічного зростання після світових війн почалося ґрунтовне дослідження капіталізації, яка розглядалась із різних боків та в різних напрямках. Так поширеними стали точки зору на капіталізацію як процес капіталізації економіки, промисловості, фондового ринку, банків, прибутку, чистого грошового потоку, інтелектуальної власності тощо [1, с. 272–278; 2, с. 92–102; 3, с. 156–234; 4, с. 84–86].

В економічній літературі зустрічаються декілька трактовок поняття «капіталізація», а саме [4, с. 84–88; 11, с. 7–29; 12, с. 137–220]:

- 1) перетворення частини прибутку або всього прибутку в додану вартість, додані фактори виробництва;
- 2) оцінка вартості підприємства на основі її основного та оборотного капіталів;
- 3) оцінка вартості підприємства на основі ринкової вартості її акцій та облигацій;
- 4) визначення вартості підприємства на основі щорічного прибутку.

На думку автора, в загальному вигляді, тлумачення категорії «капіталізація» можна звести до наступних груп, які в свою чергу можна поділити на певні підгрупи в яких більш детально віддзеркалюється процес капіталізації:

- 1) Всебічна оцінки ринкової вартості підприємства в умовах динамічного відтворення суб'єкта господарювання.
- 2) Система інтегральних показників, що відбиває ефективність діяльності підприємства в умовах обмеженості ресурсів.
- 3) Процес накопичення нової створеної вартості на протязі тривалого часу та подальша її передача у капітал підприємства шляхом розширення його базису.

Автор пропонує два підходи до визначення сутності капіталізації підприємства: підхід що визначає реальні джерела капіталізації, та підхід, згідно якого ринкові умови формують процес капіталізації. Згідно з першим, капіталізація є процесом збільшення вартості підприємства на основі перетворення доходів у капітал. Згідно з другим, під капіталізацією слід розуміти сукупну ринкову вартість випущених підприємством активів у вартісній формі, як то акції, торгівельних брендів, торгівельних марок та гудвілу [4, с. 84–88; 11, с. 7–29].

Згідно розглянутих підходів прийнято виділяти два види капіталізації: реальну форму та ринкову форму, які відображена на рисунку 1.

Як видно з рисунку, за видами капіталізацію поділяють на реальну, яка сформована за рахунок реального капіталу, та ринкову, яка формується на фондовому ринку. Однак, окремі науковці виділяють нематеріальну капіталізацію. Нематеріальна капіталізація розглядається як

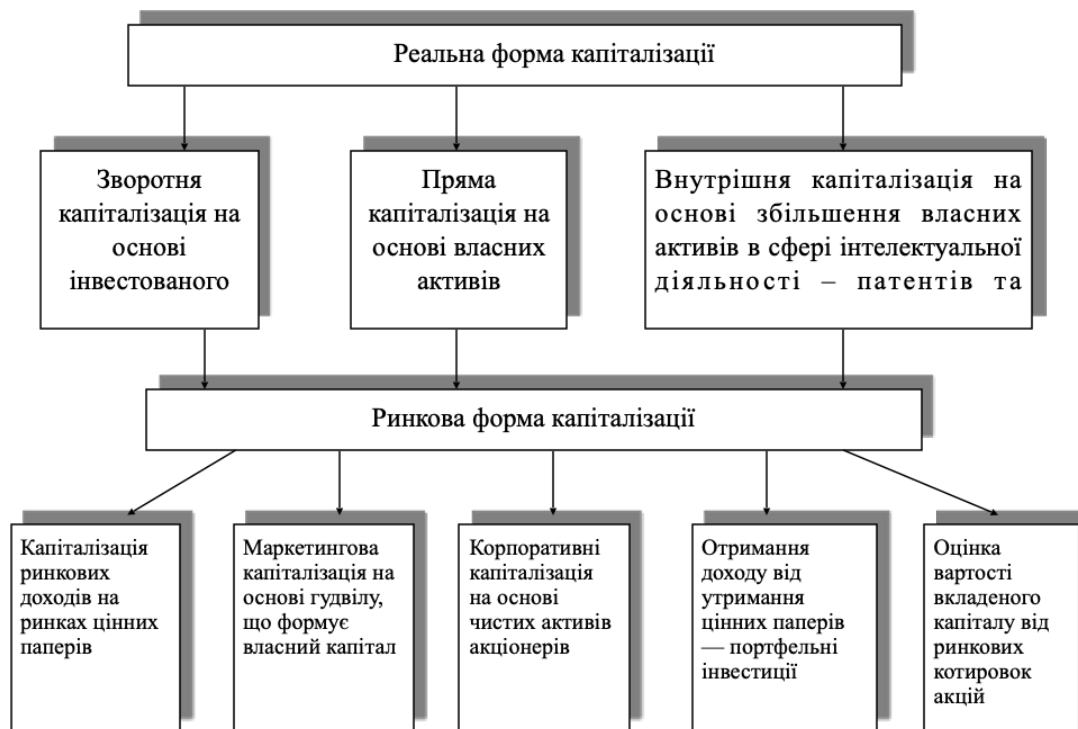

Рис. 1. Основні форми капіталізації та їх джерела

Джерело: власна розробка автора

нарощення капіталу на основі використання інтелектуального та людського капіталу, що виявляється у збільшенні вартості гудвілу, ноу-хау, торгової марки, бренду. Цей вид капіталізації призводить до нарощення реального та інтелектуального капіталу, а в подальшому – до зростання вартості компанії [7, с. 44–47; 10, с. 79–84].

З наближенням до економіки, заснованої на знаннях, майбутнє кожної нації усе більше буде залежати від обсягу їх використання з метою створення національного багатства та підвищення соціального добробуту.

Завдання патентної політики мають бути сформульованими на підставі глибокого всебічного аналізу стану патентно-ліцензійної роботи у країні, висвітлення причин, які заважають її розвитку та вивченню ресурсних і законодавчих можливостей.

Патентне законодавство України не має розділу про державне стимулювання винахідництва. Таким чином економічна та матеріальна основи винахідництва в Україні виявилися підірваними. Ексклюзивне право власника патенту на винахід та інші об'єкти інтелектуальної власності не призвело ні до підвищення винахідницької активності, ані до збільшення кількості високоефективних винаходів, які використовуються вітчизняною промисловістю. Навпаки, ситуацію, що склалася, можна назвати жалюгідною.

Скасування в українському законодавстві норми про податкові пільги для підприємств, які використовують винаходи, зумовило втрату їхньої зацікавленості у використанні нової техніки і технології. Результатом цього стали скорочення і ліквідація патентних підрозділів, згорання винахідницької діяльності і використання її результатів – одного з найважливіших чинників економічного і науково-технічного розвитку України. Винятком стали лише ті нечисленні підприємства і організації, керівники яких самі були активними винахідниками, усвідомлювали всю важливість роботи патентних служб для забезпечення

майбутнього науково-технічного розвитку і тому у найскрутніших господарчих умовах намагалися зберегти їх усіма правдами і не правдами [1, с. 270–278; 2, с. 90–102].

В останні роки патентна політика формується під впливом хибних настанов: у сфері інтелектуальної власності закони мають бути вільними від економічних норм, які нібито повинні визначати інші розділи законодавства. Однак в інших законодавчих актах норм економічного стимулювання так і не з'явилося. А проте, у патентних законодавствах цивілізованих країн, на досвід яких орієнтувалися розробники українських законів, містяться заходи економічного впливу на винахідництво.

Перехід до відносин на патентній основі, не підкріплений механізмом державного стимулювання інновацій, виявився для винахідництва і патентної справи занадто болючим і навіть руйнівним. Державний департамент України, а згодом і Департамент інтелектуальної власності як представники держави усунулися від економічного регулювання цих відносин, зосередивши свою активність на видачі охоронних документів, патентній інформації та на питаннях патентного права. З руйнацією системи державного стимулювання виникли проблеми щодо розвитку винахідництва в Україні: спад винахідницької діяльності; скорочення використання винаходів; вивезення за демпінговими цінами вітчизняних розробок за кордон без належної правової охорони; виїзд за кордон носіїв інтелектуального потенціалу; інтенсифікація використання винахідницького потенціалу кримінальним сектором, тіньовою економікою; прискорена інфляція, яка змушує потенційних інвесторів відмовлятися від вкладення коштів у інновації і спричиняє перекачування капіталів у сферу "отримання швидких грошей"; загроза розвалу високотехнологічних галузей, які припинили застосовувати передові технічні досягнення, і перспектива перетворення України на сировинний придаток розвинених країн.

Зрозуміло, що перераховані проблеми, частина яких сягнула стану, що загрожує науково-технічній і економічній безпеці нашої країни, взаємопов'язані і зумовлені спільними для народного господарства причинами. Ці причини можна поділити на дві групи: ті, що виникли через кризу в економіці, і породжені неадекватною патентною політикою та вимогами перехідного періоду. Якщо подолання перших потребує тривалих зусиль в рамках цілого господарчого механізму, то другі можна ліквідувати досить швидко зусиллями самого патентного відомства. А для цього необхідно впровадити виважену патентну політику, спрямовану на вирішення цілком визначених завдань: відновлення патентних служб на підприємствах і в організаціях; створення чинної системи державного стимулювання винахідницької й інноваційної діяльності; забезпечення надійного правового захисту промислової власності, створення необхідного для цього організаційного механізму; сприяння збереженню й зміцненню конкурентоспроможності найкращих зразків товарів і технологій, створення умов для їхнього удосконалення; збереження й розвиток винахідницького потенціалу, забезпечення умов для його продуктивного використання; захист інтересів країни у міжнародному технологічному обміні [3, с. 270–290; 6, с. 16–21].

Звісно, вирішення цих завдань неможливе без державного стимулювання і регулювання винахідницької діяльності. Попри падіння практично всіх показників винахідницької й інноваційної діяльності, держава поки що володіє достатньою владою та фінансовими можливостями для здійснення ефективної патентної політики в інтересах відродження України. Видається, що у ситуації, яка склалася, необхідно вжити кардинальних заходів.

Світова практика свідчить, що основними завданнями державного управління інтелектуальною власністю є: реалізація науково-технічних розробок у масовому виробництві; гармонізація відносин між державою, наукою і бізнесом в інтересах розвитку високих технологій і національної економіки; стимулювання комерційного використання результатів НДДКР, що створюються за рахунок державного бюджету.

З досвіду промислово розвинених країн, таких як Німеччина, Франція, США, відомі різні форми і методи державного управління промисловою власністю, яка створюється за рахунок бюджетного фінансування. У різний час і за різних умов застосовувалися такі моделі: фіскальна, університетська, промислова, ліберальна.

У світовій практиці щодо розвитку системи державного управління інтелектуальною власністю вочевидь простежується тенденція поступового переходу від фіскальної моделі до ліберальної. На тепер переважно застосовуються університетська і промислова модель, а також їхні комбінації. Міністерству освіти і науки, яке відповідає за політику в сфері інтелектуальної власності, треба визначитись, які форми і методи взяти за основу для розвитку системи державного управління інтелектуальною власністю в Україні.

В Україні також відсутній дієвий механізм інвестування масштабних технологічних перетворень, державні науково-технічні програми часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих результатів. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади не мають достатніх коштів для інноваційної трансформації перспективних галузей, а недержавні комерційні структури досі ще не зацікавлені у здійсненні довгострокових проєктів, які б забезпечували базові технологічні зміни.

До проблем забезпечення ефективного функціонування системи управління промисловою власністю слід зачис-

лити відсутність належної координації діяльності органів державного управління. За даними опитування, ініційованого та проведеного від імені Коаліції з питань захисту прав інтелектуальної власності (СІРК), Торгово-промислової палати України та Європейської Бізнес-Асоціації серед 102-х відомих компаній, які оперують на ринку України, практично всі державні органи дістали оцінку нижче «задовільно» за п'ятибальною шкалою. Проте наразі в Україні тривають пошуки більш досконалих форм управління цією специфічною формою суспільно корисної діяльності.

Організація патентно-інформаційного забезпечення є однією з головних функцій патентного відомства. Вивчення масиву патентних документів дає змогу визначити напрями досліджень провідних фірм світу на певному етапі та скоординувати зусилля українських підприємств на найбільш важливих напрямках науково-технічного прогресу.

Статистична звітність про стан процесів капіталізації виробничих підприємств Одеського регіону свідчить про певне зниження питомої ваги активних підприємств регіону в останні два роки, які активізували процес капіталізації, а також скорочення кількості освоєних нових видів продукції в Одеській області з 300 одиниць до тридцяти, що не може задовольняти як державні органи управління регіоном так і місцеві органи управління. Більш того, проведені нами дослідження вказують на наявність значного науково-технічного потенціалу Одеського регіону, що повинен бути більш широко задіяним і реалізованим в практичній діяльності. На сьогодні в Одеському регіоні є окремі елементи науково-технічної інфраструктури. В області налічується 22 державних вищих навчальних заклади (ВНЗ) III-IV рівня акредитації (19 державної форми власності, 3 – приватної) та 32 ВНЗ I-II рівня акредитації (19 державних, 8 комунальних ВНЗ, 5 приватних ВНЗ). Науково-технічна система області включає 43 галузеві науково-дослідні інститути, конструкторські і технологічні установи з розвинутою інфраструктурою, що спроможна задовольнити потреби інноваційного розвитку промисловості регіону в повному обсязі. В області налічується 2190 промислових підприємств, з них 1830 малих, що складають значний резерв для поширення процесів капіталізації у промисловості. Однак, аналіз динаміки основних показників науково-технічної діяльності вказує на негативні тенденції. Причиною цього є не низький науковий та науково-технічний потенціал, не слабка виробничо-технічна база, а повна відсутність системних перетворень в інфраструктурному секторі економіки, відсутність цілісності та взаємопов'язаності всіх структурних елементів науково-технічних процесів, які можуть формуватися в межах регіону у вигляді науково-дослідних кластерів.

Соціально-економічне становище Одеської області у січні-жовтні 2020 року за даними Державного статистичного управління в Одеській області свідчить про ускладнення процесу капіталізації підприємств області. Так, у січні-вересні 2020 р. підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 10566,8 млн.грн капітальних інвестицій, що в порівнянні з січня на 27,9% менше від обсягу капітальних інвестицій у січні-вересні 2019 р. [13].

Найвагомішу частку капітальних інвестицій (98,2% загального обсягу) спрямовано у матеріальні активи, у тому числі у житлові будівлі – 15,9% усіх інвестицій, у нежитлові будівлі – 18,9% та 18,8% – в інженерні споруди. Інвестиції у придбання машин і обладнання та транспортних засобів становили 41,7% загального обсягу капітальних інвестицій.

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств

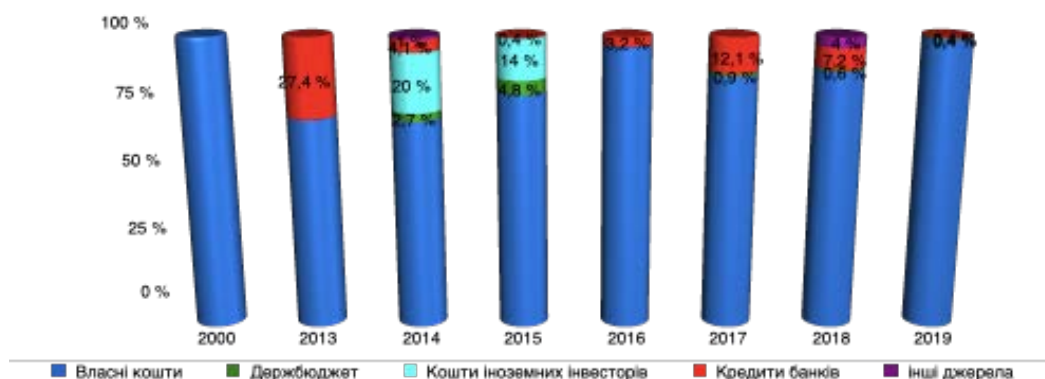

Рис. 2. Структура фінансування реальних технологічних джерел капіталізації в Одеській області

та організацій, за рахунок яких освоєно 64,8% усіх коштів. Частка кредитів банків та інших позик становила 2,7%.

За рахунок державного та місцевого бюджетів освоєно 18,2% усіх вкладень. Частка коштів населення на будівництво житла становила 12,2%.

Пріоритетними напрямками інвестування залишилися такі види діяльності як будівництво; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; сільське, лісове та рибне господарство у які було спрямовано, відповідно 18,2%, 15,5% та 5,6% капітальних інвестицій області.

Підприємствами промислових видів діяльності освоєно 2244,0 млн. грн або 21,2% від загального обсягу інвестицій по області. При цьому 62,8% коштів, спрямованих у розвиток промисловості, освоєно підприємствами переробної промисловості, 36,5% – підприємствами з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря [13].

Важливим напрямком капіталізації є будівництво. У січні-жовтні 2020р. підприємствами Одеської області вироблено будівельної продукції на суму 17624,3 млн. грн. Індекс будівельної продукції порівняно з січнем-жовтнем 2019р. становив 131,3%.

Обсяги будівництва будівель скоротилися на 29,5%, житлових зменшилися – на 46,8% та нежитлових збільшилися – на 5,7%. Водночас будівництво інженерних споруд зросло на 65,5%.

Нове будівництво, реконструкція та технічне переоснащення становили 68,5% від загального обсягу виробленої будівельної продукції, ремонти (капітальний та поточний) – 31,5% [13]. Основні показники діяльності підприємств по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств та організацій Одеської області по створенню об'єктів промислової власності з метою їх капіталізації

	2016	2017	2018	2019
Число винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій, осіб	1085	1031	1690	1656
Подано заявок на видачу охоронних документів:				
винаходів	190	91	84	99
корисних моделей	2	171	240	293
промислових зразків	10	46	17	7
із загальної кількості поданих до				
Державного департаменту інтелектуальної власності України:				
винаходів	187	90	83	99
корисних моделей	2	171	240	293
промислових зразків	10	46	17	7
Поданих до патентних відомств зарубіжних країн				
винаходів	3	1	1	–
корисних моделей	–	–	–	–
промислових зразків	–	–	–	–
Отримано охоронних документів				
винаходів	159	284	75	66
корисних моделей	4	105	244	269
промислових зразків	1	13	2	4
із загальної кількості поданих до				
Державного департаменту інтелектуальної власності України				
винаходів	158	283	74	65
корисних моделей	4	105	244	269
промислових зразків	1	13	2	4

Визначено за даними Держкомстату України в Одеській області у 2019 році [13]

Головною умовою прискорення капіталізації є науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота, що проводиться на підприємствах Одеської області. Результати такої плідної наукової роботи повинні відображатися у кількості винаходів, корисних моделей та промислових зв'язків отриманих підприємствами.

Продуктивність робіт, пов'язаних зі створенням об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій напряму залежить від кількості винахідників та фахівців вищої класифікації, що займаються науковими пошуковими роботами.

Разом з тим, слід виділити і інші джерела капіталізації, які стають більш поширеними у міжнародній практиці. Підтримка нових розробок на міжнародному рівні конкурентоспроможності є практично неможливою без використання науково-технічних надбань. Обмін науково-технічними досягненнями відповідно до сучасних вимог є комплексом взаємин економічного, правового і політичного характеру. Специфіка цих відносин, що є частиною економічної діяльності країни, потребує відокремлення їх в особливий вид науково-технічної діяльності з установленням їхнього змісту і тенденцій розвитку – факторів, які впливають на їхню ефективність. Мова йде про ліцензії та ліцензійну торгівлю, яка поширилась у світі в останні роки.

За своєю природою, змістом, впливом на виробничі відносини ліцензії належать до економічної категорії. Реалізація ліцензій здійснюється відповідно до закону вартості, оскільки розробка і передача цих нововведень відбувається відповідно до їхньої суспільної вартості. Разом з тим, важливе значення мають також забезпечення відповідності товарів, що випускаються, технічному рівню, стабільність якості, виготовлення і експлуатації продукції. Власне кажучи, аналіз споживчої вартості й оцінка ліцензії не може обмежуватися лише кількісним визначенням окремих корисних елементів об'єкта, бо саме їхня оцінка враховує співвідношення всіх нових властивостей і вартості виготовленого виробу.

За умов різнобічного впливу ліцензій, винаходів і новацій на виробничі відносини, а також технічний розвиток окремих галузей промисловості, виділяти необхідні ресурси на реалізацію нововведень слід зважено, з огляду на прибуток підприємств.

Концентрація виробництва і застосування ліцензій в економічному сенсі є обґрунтуванням шляхів до збільшення сукупної споживчої вартості за допомогою зміни техніко-економічних показників суспільного виробництва.

Ліцензуванням називається процес видачі дозволу на певну діяльність, наприклад, виробництво відомої продукції. Ліцензія наділяє одержувача правом, якого він до цього не мав. Ліцензії – це договори, укладені з урахуванням правових норм, у яких містяться умови застосування ліцензії.

Два види ліцензій безпосередньо стосуються конкурентної політики. Перший вид – це ліцензії, видавані урядом особам чи підприємствам, які замагаються конкретною виробничою діяльністю. Система ліцензування існує стосовно регулювання роботи засобів зв'язку (радіо і телебачення), професійної діяльності (лікарі), сфери послуг (банківська справа, продаж алкогольних напоїв тощо). Умови видачі ліцензій не скрізь однакові, і зазвичай, видача ліцензій супроводжується накладанням обмежень на підприємство-одержувача. Ці обмеження стосуються ціни, якості або обсягу наданих послуг. Державна ліцензійна діяльність є серйозною перепорою для виходу на ринок осіб чи фірм, що бажають зайнятися підприємницькою діяльністю в галузі, яка ліцензується.

Другий вид ліцензій застосовується у сфері авторського права і патентів. Дозвіл, у формі ліцензії, видається

власником права іншій стороні з метою видання, відтворення або купівлі-продажу інтелектуальної власності. Власники основних прав власності ліцензують інших осіб на використання або виробництво того чи іншого продукту в обмін на фіксований гонорар або частку від отриманого прибутку.

За характером та обсягом прав на використання другий вид ліцензій поділяється на наступні типи: патентні, безпатентні, прості, виключні та повні ліцензії. Патентні ліцензії передбачають використання патенту, що засвідчує авторство власника на певний винахід, який ніхто не може використовувати без згоди власника патенту. Безпатентні ліцензії передають права використання наука у різних галузях діяльності його володарю. Прості ліцензії передбачають можливість використання патенту як ліцензіаром так і ліцензіатом, що є найбільш прийнятною умовою на сьогодні для більшості товаровиробників. Виключні ліцензії фіксують монопольне право використання патенту тільки ліцензіатом. Повні ліцензії надають можливість використання патенту одним ліцензіатом протягом оговореного у договорі строку, після закінчення якого, ліцензіат має право перепродати патент. Наявність такої різноманітності ліцензій передбачає і можливість узгодження різних видів ліцензійних договорів, які мають свої певні особливості.

Світовий досвід та теорія і практика сучасного промислового виробництва свідчить про те, що темпи науково-технічного прогресу і підвищення ефективності виробництва неабияк залежать не тільки від його масштабів, але і від техніко-економічного рівня застосовуваної новітньої техніки і нових технологічних процесів. Купівля ліцензій на науково-дослідні досягнення, що відповідають світовому рівню науки і практики, є одним зі шляхів прискорення капіталізації та оновлення технологічного прогресу, підвищення ефективності виробництва в тих галузях техніки, які відстають від рівня, досягнутого в розвинутих країнах. Крім того, придбання ліцензій дає змогу заощаджувати час, відмовившись від проведення власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, і спрямувати зекономлені трудові та матеріальні ресурси на інші потреби, дістаючи додатковий економічний ефект від виробництва і експлуатації продукції.

Ліцензійна торгівля спричиняє необхідність оцінки економічної ефективності продажу ліцензій і закупівлі результатів чужих досліджень та розробок замість проведення власних НДДКР та освоєння власного нового виробництва. Це стосується усіх фірм і підприємств, тому що ліцензійні відносини є універсальним інструментом, яким можуть скористатися практично всі, незалежно від їхньої спрямованості, чисельності, обсягу робіт.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, можемо зробити певні висновки, які полягають у тому, що необхідно створити ефективний механізм капіталізації інтелектуального капіталу, який базується на всебічному залученні до науково-технічної діяльності талановитої молоді, підготовку сучасної техніко-технологічної бази виробництва та розробити ефективні важелі стимулювання науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи.

Особливої уваги потребує оцінка наявного інтелектуального капіталу, який існує на підприємстві та пошук інших інтелектуальних активів, які повинні бути спрямовані на капіталізацію та правовий захист всіх складових інтелектуального капіталу.

Слід зазначити, що, надаючи такого важливого значення ліцензуванню вітчизняної наукомісткої продукції та продажу ліцензій на її використання, а також, придбання

ліцензій на новітні розробки та технології, українські підприємства підвищують темпи інноваційного розвитку набагато швидше, ніж це було б можливим за умов організації та проведення власних науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок. Тим самим вони дістають перевагу у використанні одного з найвагоміших засобів боротьби за ринки збуту товарів і зміцнюють свої позиції у конкурентних відносинах з іноземними товаровиробниками.

Подальшим напрямком дослідження має стати вивчення патентно-ліцензійної діяльності, яка дає можливість українським підприємствам врахувати витрати на проведення своїх власних досліджень і оцінити їхню

максимальну ефективність, а з огляду на аналогічні дослідження і конкретні технічні рішення, які є власністю конкурентів, визначати можливість укладання з ними вигідних ліцензійних договорів.

Вирішуючи питання про розширення обсягу капіталізації та оцінки показників визначення економічної ефективності капіталізації, варто виходити з технічних можливостей власного виробництва, а також враховувати умови і терміни дії конкретних ризиків, які мають місце в сучасних кризових умовах. Суттєве значення має і припустимий обсяг капітальних вкладень у власні розробки підприємств у порівнянні з придбанням ліцензій.

Список використаних джерел:

1. Горячук В. Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В. Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 1. – С. 270–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2010_1_40
2. Капитализация экономики: проблемы и перспективы: материалы семинара (часть II) / Экономическая теория. – 2006. – № 6. – С. 90–102.
3. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання: [монографія] / за наук. ред. д.е.н., проф. М. А. Козоріз; НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 290 с.
4. Пронько Л. М. Сутність капіталізації, її види та напрями здійснення / Л. М. Пронько // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – № 2(53). – 2011. – С. 84–88.
5. Безгін К. С., Ушкальов В. В. Поведінкова економіка: епістемічний поворот у трактуванні раціональності // Економіка України. – 2019. – № 7. – С. 3–7.
6. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Стратегічні орієнтири політики імпортозаміщення в Україні: регіональні особливості та аспекти економічної безпеки // Економіка України. – 2019. – № 7-8. – С. 16–21.
7. Пустовойт О. В. Нематеріальні ресурси економічного зростання // Економіка України. – 2019. – № 9. – С. 44–47.
8. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Бенчмаркінг у системі управління економічним розвитком об'єднаних територіальних громад // Економіка України. – 2019. – № 11. – С. 49–54.
9. Мельник М. І., Лещук І. В. Міста – центри економічної активності у вимірі інклюзивного розвитку // Економіка України. – 2019. – № 3. – С. 70–75.
10. Хаустов В. К. Охорона прав інтелектуальної власності у глобальних процесах розвитку цифрової економіки // Економіка України. – 2019. – № 6. – С. 79–84.
11. Брюховецкая Н. Е. Развитие теоретических основ капитализации предприятий / Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / под ред. д.э.н., проф. И. П. Булеева, д.э.н., проф. Н. Е. Брюховецкой; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с. – С. 7–29.
12. Капіталізація економіки України / [В. М. Геєць, А. А. Гриценко та ін.; під ред. В. М. Гейця]. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 220 с.
13. Соціально-економічне становище Одеської області у січні-жовтні 2020 року. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/v.ua/>

References.

1. Horiachuk, V. F. (2010), *Systematic analysis of the capitalization of the economy and defining it as a system*, Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 1, pp. 270–278.
2. Ekonomycheska teoriya (2006), *The capitalization of the economy: problems and perspectives: proceedings of the seminar*, Ekonomycheska teoriya, vol. 6, pp. 90–102.
3. Kozoriz, M. A. (2008), *Metodolohichni osnovy otsinky rivnia kapitalizatsii sub'ektiv hospodariuvannia* [Methodological basis of assessment of the level of capitalization of undertakings], Instytut rehional'nykh doslidzhen', L'viv, Ukraine.
4. Pron'ko, L. M. (2011), *The essence of capitalization, its types and directions of realization*, Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Serii: Ekonomichni nauky, vol. 2(53), pp. 84–88.
5. Bezgin K.S., Ushkalyov V.V. *Behavioral economics: an epistemic turn in the interpretation of rationality* // Ukraine economy. – 2019. – № 7. – С. 3–7.
6. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L. *Strategic benchmark of import substitution policy in Ukraine: regional features and aspects of economic security* // Ukraine economy. – 2019. – № 7-8. – P. 16–21.
7. Pustovoit O.V. *Intangible resources of economic growth* // Ukraine economy. – 2019. – № 9. – С. 44–47.
8. Sentina N.V., Fialkovskaya A.A. *Benchmarking in the system of economic development management of united territorial communities* // Ukraine economy. – 2019. – № 11. – P. 49–54.
9. Melnik M.I., Leschuk I.V. *Cities are centers of economic activity in the dimension of inclusive development* // Ukraine economy. – 2019. – № 3. – P. 70–75.
10. Haystov B.K. *Protection of intellectual property rights in the global processes of digital economy development* // Ukraine economy. – 2019. – № 6. – P. 79–84.
11. Briukhovetskaia N. E. (2011), *Razvytye teoreticheskikh osnov kapytalizatsyy predpriatyj / Kapytalizatsyya predpriatyj: teoriya y praktyka* [The development of the theoretical foundations of the capitalization of the enterprises / The capitalization of companies: Theory and Practice], DonUEP, Donetsk, Ukraine.
12. *Kapitalizatsiia ekonomiky Ukrainy*. Heiets', V. M. and Hrytsenko, A. A. [Capitalization of Economy of Ukraine], In-t ekon. ta prohozuv., Kyiv, Ukraine. 2007. – 220 s.
13. Socio-economic situation of Odessa region in January-October 2020. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

КАПИТАЛИЗАЦИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается сущность капитализации предприятия, которая является сущностной категорией, отражающей состояние предприятия на текущий момент и отражает перспективы развития в будущем. Основное направление изменения объема капитализации рассматривается как многогранный механизм поиска как внутренних, так и внешних источников капитализации, выделяются наиболее весомые источники капитализации и проводится их всесторонняя оценка. Наиболее важным направлением привлечения ресурсов с целью увеличения активов предприятия становятся интеллектуальные ресурсы, которые недостаточно хорошо исследованы и которые являются неисчерпаемым источником капитализации предприятия. Интеллектуальный капитал становится, по мнению автора, источником в котором сконцентрирована вся совокупность социально-экономических отношений предприятия и требует установления первоисточника его увеличений. Профессионально-образовательная подготовка рабочей силы и привлечение ее в производственно-технологические отношения становится тем краеугольным камнем, благодаря которому можно существенно увеличить размер собственных активов. Поэтому в статье указано, что вложение собственного капитала в подготовку интеллектуального ресурса становится наиболее важным направлением, но такое направление использования капитала является достаточно рискованным и не дает быстрого увеличения собственных ресурсов. Исследования опыта наиболее успешных компаний свидетельствуют, что поиск путей роста капитализации требует разработки механизма стимулирования труда не только по производственным результатам, но и по результатам увеличения продуктов интеллектуального труда – патентов, лицензий и «ноу-хау». Благодаря таким источникам возможно существенное увеличение капитализации предприятия и изменение технологического базиса предприятия на новой инновационно-инвестиционной основе. Договоры купли-продажи лицензий становятся одними из самых прибыльных форм коммерческих операций в условиях инновационной перестройки экономики. Именно в связи с увеличением значения внутригосударственного и международного патентования большинство предприятий предоставляют в своей экономической политике важную роль в системе патентно-лицензионной работы. Промышленные предприятия ведут непрерывную борьбу за приобретение и внедрение технических новшеств, причем наибольшее внимание обращается на технические новинки и изобретения, которые охраняются патентами и в конечном итоге приводят к значительной капитализации предприятий.

Ключевые слова: капитализация предприятия, внутренние и внешние источники капитализации, методы капитализации, система оценочных показателей капитализации, эффективность капитализации.

CAPITALIZATION AS AN INDICATOR OF THE EFFICIENCY OF ECONOMIC ACTIVITIES

Summary. The article examines the essence of enterprise capitalization, which is an essential category that reflects the state of the enterprise at the current moment and reflects the prospects for development in the future. The main direction of changes in the volume of capitalization is considered as a multifaceted mechanism for searching for both internal and external sources of capitalization, the most significant sources of capitalization are identified and their comprehensive assessment is carried out. The most important area of attracting resources in order to increase the assets of an enterprise is becoming intellectual resources, which are not well researched and which are an inexhaustible source of capitalization of the enterprise. Intellectual capital becomes, according to the author, the source in which the entire set of socio-economic relations of the enterprise is concentrated and requires the establishment of the primary source of its increases. Vocational and educational training of the labor force and its involvement in production and technological relations is becoming the cornerstone, thanks to which it is possible to significantly increase the size of its own assets. Therefore, the article indicates that the investment of equity capital in the preparation of intellectual resources is becoming the most important direction, but this direction of capital use is quite risky and does not give a rapid increase in own resources. Studies of the experience of the most successful companies indicate that the search for ways to increase capitalization requires the development of a mechanism to stimulate labor not only in terms of production results, but also in terms of the results of an increase in the products of intellectual labor – patents, licenses and know-how. Thanks to such sources, it is possible to significantly increase the capitalization of the enterprise and change the technological basis of the enterprise on a new innovation and investment basis. License sales and purchase agreements are becoming one of the most profitable forms of commercial transactions in the context of innovative economic restructuring. It is in connection with the increasing importance of domestic and international patenting that most enterprises provide an important role in their economic policy in the system of patent and licensing work. Industrial enterprises are constantly fighting for the acquisition and implementation of technical innovations, with the greatest attention being paid to technical innovations and inventions that are protected by patents and ultimately lead to significant capitalization of enterprises.

Key words: capitalization of an enterprise, internal and external sources of capitalization, methods of capitalization, system of estimated capitalization indicators, capitalization efficiency.